

Mississipistä länteen - dokumenttielokuvan suunnittelu ja toteutus

Marko Uutela

Tekijä Marko Uutela.	
Koulutusohjelma Journalismin koulutusohjelma	
Opinnäytetyön otsikko Mississipistä länteen - dokumenttielokuvan suunnittelu ja toteutus	Sivu- ja liitesivumäärä 29
<p>Opinnäytetyöni koostuu projektityöstä, joka on noin yhden tunnin mittainen dokumenttielokuva sekä kirjallisesta osiosta, jossa perehdytään työn taustoihin ja toteutukseen.</p> <p>Projektityöni tavoitteena oli tuottaa dokumenttielokuva täysin omin voimin eli suunnitella ja toteuttaa kaikki työvaiheet (käsikirjoitus, kuvaus, äänitys, editointi, musiikki) itsenäisesti. Lisäksi etsin vastauksia kysymyksiin siitä, miten Suomesta muuttanut henkilö on sopeutunut Yhdysvaltoihin ja millaista on elämä siirtolaisena Yhdysvalloissa.</p> <p>Kirjallisen osuuden taustoitukset koostuu dokumenttielokuvan historiasta ja sen merkittävimpien edustajien lyhyistä esittelyistä sekä kansainvälisesti että Suomessa erityisesti. Lisäksi kirjallisessa osiossa käydään lyhyesti läpi suomalaisten siirtolaisuuden historiaa suhteessa Yhdysvaltoihin. Materiaalina näissä olen käyttänyt lähdemateriaaleja, jotka on lueteltu kirjallisen osion lopussa.</p> <p>Työn tuloksena syntyi halutun kaltainen dokumenttielokuva, jonka kesto on 1 h 06 min sekä kirjallinen osio, jossa käydään läpi teoreettinen tausta edellä mainitulla tavalla sekä käydään läpi elokuvan tekemisen käytännön prosessi. Mukana on myös pohdintaa siitä, mitä elokuvan teko opetti sekä siitä, minkälaisia vaikeuksia elokuvan tekemisessä kohdattiin.</p> <p>Lisäksi vastataan kysymyksiin siirtolaisten sopeutumisesta tämän päivän Yhdysvaltoihin ja sen kulttuurillisesti hyvinkin erilaisiin osiin.</p> <p>Haastateltavien vastauksista käy hyvin ilmi, että ennako-odotusten mukaisesti. Teksas osoittautui olevan erittäin konservatiivinen asuin ympäristö. Kalifornia ja eritoten San Francisco on puolestaan Yhdysvaltalaisittain katsottuna äärimmäinen liberaalin ajattelutavan linnake.</p> <p>Haastateltavien sopeutumisessa ympäristöihinsä ei ollut minkäänlaisia ongelmia, kaikki olivat hyvin tyytyväisiä elämäänsä ja tyytyväisiä siihen, että olivat emigroituneet Yhdysvaltoihin.</p>	
Asiasanat Opinnäytetyö, dokumenttielokuvat, haastattelut, Yhdysvallat, siirtolaisuus, Haaga-Helia ammattikorkeakoulu	

Sisällys

1. Johdanto.....	1
2. Taustaa	5
2.1 Suomalaisten muuttoliike Yhdysvaltoihin.....	5
2.1.2 Muuttoliike Yhdysvaltoihin II maailmansodan jälkeen.....	6
2.2 Dokumenttielokuva	8
2.2.1 Alussa oli kamera - ja ajatus totuudesta.....	8
2.2.2 Dokumentti propagandan välineenä.....	9
2.2.3 Uuden polven nousu	10
2.2.5 Dokumenttielokuva siirtyy valtavirtaan	12
2.3 Suomalaisia dokumentteja ja dokumentaristeja	13
2.3.1 Alussa olivat kirjailijan pojat.....	13
2.3.2 Pitkä hiljainen kausi - ja uusi aalto	14
2.3.3 Suomalainen dokumenttielokuva vahvassa nousussa 2000-luvulla.....	15
3. Dokumenttielokuvani rakenne ja toteutus	17
3.1 Käsikirjoitus.....	17
3.2 Kysymykset.....	18
3.2.1 Kysymysten asettelu	18
3.2.2 Yhteiset kysymykset.....	18
3.2.3 Erilliset kysymykset Jussi Haavikolle	19
3.2.4 Erilliset kysymykset Marja Lohelalle sekä Ville Paavilaiselle	19
3.3 Haastattelutilanteiden ja muun materiaalin kuvaus ja äänitys	19
3.4 Tekninen toteutus	20
3.4.1 Käytetyt laitteet ja ohjelmistot.....	20
3.4.2 Kuvaus ja äänitys	20
3.4.3 Editointiprosessi	20
3.5 Lopputulos	21
4. Pohdintaa projektista	22
4.1 Saavutettiin tavoite?.....	22
4.2 Mitä minulle selvisi?.....	22
4.3 Millaisia vaikeuksia elokuvan teossa oli?.....	24
4.4 Tekisinkö jotain toisin?.....	25
5. Lähteet	27

1. Johdanto

Hiljattain edesmennyt elokuvahistorioitsija ja elokuvan todellinen monitoimimies Peter von Bagh kirjoittaa vuonna 2007 ilmestyneessä loistavassa kirjassaan "Vuosisadan tarina", että dokumenttielokuva on ajan korvaamaton kuvaaja ja tallentaja ja että vuodesta 1970 alkaen se on elänyt määrällisesti varsinaista runsauden aikaa (von Bagh 2007, 9-13).

Dokumenttielokuva on elokuvan muoto, jossa ideaalitalanteessa pyritään näyttämään ihmiset ja tapahtumat todellisina. Toisin kuin fiktiivisessä elokuvassa, dokumenttielokuvassa pyritään aitouteen. Periaatteessa dokumenttielokuvassa pyritään siis totuuden kuvaamiseen, vaikka tietenkään se ei aina ole lopputuloksena. On myös tarkoitushakuisesti tehtyjä dokumenttielokuvia, joissa halutaan esittää asiat, ihmiset tai tapahtumat tietystä näkökulmasta, joka ei välttämättä ole koko totuus tai totuus laisinkaan.

Dokumenttielokuva on tuottanut maailmaan paljon loistavia elokuvia, joiden takana on ollut taitavia tekijöitä. Suurin osa heistä on aina ollut elokuva-alan ammattilaisia, ihmisiä joilla on ollut alan tekninen osaaminen hyvin hallussaan. Elokuvan teko on vaatinut rahaa ja osaamista.

Luonnollisesti laadukkaiden, erityisesti teatterilevitykseen kelpaavien dokumenttielokuvien teko on yhä edelleenkin vahvasti aitojen ammattilaisten käsissä. Nämä elokuvat ovat usein isolla joukolla ja ammattitaidolla tehtyjä ja sen huomaa taitavasti viimeistellystä lopputuloksesta.

Aika on kuitenkin vahvasti muuttamassa elokuva-alaa. Tänä päivänä elokuvan tekoon ei enää tarvita välttämättä kokonaista studiota ja leikkaajiksi alan ammattilaisia. Uusi digitaalinen tekniikka on tehnyt arkielämän kuvaamisen ja tallentamisen todella helpoksi ja käytännössä jokaisen ihmisen tavoitettavaksi. Tämä koskee ensisijaisesti rikkaampia maita, mutta yhä enenevässä määrin myös kehittyviä maita, joihin langaton viestintä tekee vahvaa tuloaan.

Kooltaan yhä pienempien ja tehokkaampien videokameroiden ja älypuhelimien nopea leviäminen on luonut tilaisuuden tehdä enemmän ja nopeammin elokuvaa, kuin koskaan aiemmin historiassa.

Näiden uusien kuvauslaitteiden ja tietokoneella helposti käytettävien editointiohjelmien avulla lähes kuka tahansa voi tehdä elokuvan suhteellisen vaivattomasti ja halvalla. Tämä koskee erityisesti dokumenttielokuvaa, jossa ei tarvita suuria lavasteita eikä tehosteita. Lopputulos voi olla hyvinkin laadukas.

Samaan aikaan internetiin syntyneet uudenlaiset elokuvien jakelukanavat ovat avanneet kokonaisen uuden maailman etenkin aloitteleville elokuvien tekijöille. Maksuttomat verkkopalvelut kuten YouTube ja Vimeo ovat mahdollistaneet käytännössä jokaiselle ihmiselle jolla on jonkinlainen digitaalinen tallennusväline ja verkkoyhteys tilaisuuden tuottaa omaa sisältöä lähes koko maailman nähtäväksi. Tämä kaikki voi tapahtua hyvinkin halvalla. Tekijä ei ole enää riippuvainen rahoittajien mielipiteistä vaan voi halutessaan toimia lähes täysin itsenäisesti. Ainoa rajoite on näiden verkkomedioiden oma julkaisupolitiikka, joka perustuu yritysten omille säännöstöille.

Uusi aika on siis antanut mahdollisuuksia, jossa halpojen, laadultaan ehkä hiukan kyseenalaistenkin, filminpätkien tuottaminen noihin ilmaisiin ja julkisiin verkkopalveluihin avaa vähintään ainakin näyteikkunan, josta lahjakkaita tekijöitä voi ponnahtaa esille. Tämä puolestaan voi avata heille tietä laadukkaampien ja isompien produktioiden pariin. Ainakin teoriassa tämä on hyvin mahdollista jo tänään ja tämä tie tulee varmasti yleistymään tulevaisuudessa. Tekninen kehitys on laskenut huimasti kynnystä elokuvien tai ainakin lyhyiden filminpätkien tuottamiseen ja julkaisuun. Samaan aikaan myös henkinen kynnys julkaista hengentuotteitaan isommalle, mahdollisesti jopa maailmanlaajuiselle, yleisölle on laskenut huomattavan paljon, eritoten sosiaalisen median nousun myötä. Ihmiset ovat tottuneet jakamaan tuotoksiaan herkemmin.

Itse olen haaveillut jo pitkään dokumenttielokuvan tekemisestä, vain sopiva aihe on puuttanut. Sitten eteeni tuli loistava tilaisuus, sillä suunnitelmistani oli tehdä kesällä 2013 pitkäjätkö ajomatka Amerikan mantereella. Matkani luonnollisina aloitus- ja päätepisteinä olivat Yhdysvalloissa asuvien ystäväni kotikaupungit. Ajoreittini suuntautui Houstonista Texasista, San Franciscoon Kaliforniaan. Noissa kahdessa päätepisteissä ystäväni asuivat ja työskentelivät. Kun matkasta tuli sitten totta, oli minulle selvää, että haaveilemani dokumenttielokuvan tekemiseen tarjoutui luonnollisesti aika ainutlaatuinen mahdollisuus.

Pohdin dokumentin luonnetta ja mielessäni oli alunperin kaksi erilaista vaihtoehtoa:

- a) Dokumentti itse matkasta, jolloin olisin kuvannut paljon materiaalia itse ajomatkan varrelta ja täydentänyt niitä ystäväni haastatteluilla sekä mahdollisesti muilla, paikallisten ihmisten haastatteluilla matkan varrelta.
- b) Dokumentti siitä, millaista on olla suomalainen siirtolainen Yhdysvalloissa. Millaista on asua ja työskennellä ympäristössä ja yhteisössä, joka on ainakin pintapuolisesti kovin erilainen kuin Suomessa.

Päädyn vaihtoehtoon b), pitkälti siitä syystä, että ystäväni tarinat olivat erittäin mielenkiintoisia. Matkan aikana minulle myös valkeni, että näin laajasta matkasta ei saisi järjellisesti

(ainakaan minulla tuolla hetkellä olleilla taidoilla) kasattua yhtä, lyhyttä dokumenttia. Jos haluaisin dokumentoida matkani kokonaan, se vaatisi paljon pidemmän dokumentin, eikä mielestäni sellaisen teko tässä yhteydessä tuntunut sittenkään tarkoituksenmukaiselta.

Lisäksi aloin ajatella tarkemmin sitä, mitä oikein halusin tällä dokumentilla kertoa. Siirtolaisuus on aina askarruttanut minua. Eritoten siirtolaisuuden taustat, sen syyt ja se, miten ihminen sopeutuu uuteen, mahdollisesti hyvinkin erilaiseen ympäristöön. Sellaiseen, joka on sekä fyysisesti että eritoten kulttuurillisesti erilainen.

Siirtolainen on ihminen, joka muuttaa toiseen maahan tai toiselle alueelle synnyinmaastaan tai -alueeltaan. Yleensä siirtolainen lähtee tavoittelemaan parempaa toimeentuloa ja elämää kuin mihin omassa maassa tai alueella on mahdollisuus. Siirtolaisuutta on ollut niin kauan kuin on ollut ihmisiäkin mutta väestön määrän kasvaessa se on noussut yhä useammassa maassa päivänpolttavaksi kysymykseksi. Kenellä on oikeus siirtyä ja minne? Millaisia siirtolaisia vastaanottavassa maassa halutaan ottaa vastaan ja kuinka paljon?

Yksi tärkeimmistä ja keskeisimmistä etukäteen itselleni esittämistä kysymyksistä oli: miten, jos mitenkään, Yhdysvaltojen kulttuuripiirissä asuminen muuttaa ihmistä, joka on muuttanut sinne yhdestä maailman liberaaleimmin ajattelevista maista. Miten ihminen kokee muuttaessaan ja eläessään ympäristössä, joka on perusarvoiltaan uskonnollisempi ja konservatiivisempi kuin maa, josta he ovat liikkeelle lähteneet. Vai onko sittenkään näin? Onko Suomen ja Euroopan liberaalisuus ja vapaamielisyys verrattuna Yhdysvaltoihin vain kuvitelmaa, vailla oikeaa todellisuuspohjaa?

Suomalaisten emigraatiolla Yhdysvaltoihin on pitkät historialliset perinteet alkaen aina Ruotsin vallan ajoista asti. Kerronkin tässä ensin hiukan suomalaisten siirtolaisuudesta Yhdysvaltoihin kautta historian, keskittyen tarkemmin aikaan, jolta meillä on tilastotietoa. Tämä avaa hiukan näkemystä siihen, miten voimakas veto Yhdysvalloilla on historiallisesti ollut suomalaisten parissa. Samalla haluan selvittää miten siirtolaisuus on muuttunut ajan kuluessa. Millaiset ihmiset lähtivät ennen ja millaiset ihmiset lähtevät tänä päivänä etsimään onneaan muilta mailta.

Nämä tilastot ja tiedot toivon mukaan auttavat minua osaltaan ymmärtämään miksi dokumenttini päähenkilöt ovat lähteneet Suomesta ja muuttaneet nimenomaisesti juuri Yhdysvaltoihin sekä päätyneet niille alueille, jossa he tällä hetkellä asuvat. He ovat osa suurempaa kuviota, joka kertoo muuttoliikkeen muuttumisesta meillä länsimaiden sisällä.

Koska lopputyöni tuloksena syntyi dokumenttielokuva, on vain aiheellista, että perehdyn tässä myös dokumenttielokuvan historiaan. Tämä historia on yhtä pitkä kuin elokuvan yleensäkin ja vähintään yhtä värikäs ja rikas kuin fiktiiviselläkin elokuvalla.

Nämä katsaukset antavat hieman taustatietoa aihepiiriin yleisellä tasolla. Itselleni nämä molemmat aiheet olivat se lähtökohta elokuvalleni ja ne tulevat käsiteltyä dokumenttissani, joten katson, että taustoja molempien aiheiden takana on hyvä käsitellä myös tässä.

Taustoituksen jälkeen avaan hiukan elokuvanteko prosessiani, kerron mitä kuvasin ja miten sekä käyn läpi hiukan miten elokuvan editointi tapahtuu. Lopuksi pohdin mitä mieltä itse olin lopputuloksesta, vastasiko se itselleni projektin alussa esittämiin kysymyksiin. Koska elokuvani valmistui, niin saavutin ainakin päätavoitteeni, joka oli käsikirjoittaa, kuvata ja editoida dokumenttielokuva, joka on laadultaan mahdollisimman lähellä ammattimaisesti tuotettua elokuvaa. Niin lähellä, kuin se tämänhetkisinä kyvyilläni ja käytettävissäni olevilla välineillä on mahdollista.

Tavoitteenani projektiin lähtiessä oli siis saada valmiiksi dokumenttielokuva, joka on vähintään tunnin mittainen ja joka antaa vastauksia kysymyksiini, etenkin siihen, miten tuntemani ihmiset ovat muuttuneet uudessa maassa. Tämä on myös journalistina minulle äärimmäisen kiinnostavaa. Dokumenttielokuvan luonteen mukaista on esittää alussa kysymys, tai useampia ja etsiä sitten prosessin aikana vastausta tai vastauksia.

Samalla aloin myös toisenlaisen prosessin, teknisemmän, jonka kautta haluan oppia kaiken mahdollisen elokuvan tekemisestä. Haluan kehittyä alalla, joka kiinnostaa minua tavattoman paljon, yhdistää journalismin sekä elokuvan tekemisen. Mikä olisi parempi muoto kuin dokumenttielokuva?

Tavoitteenani ei ole lähtökohtaisesti tehdä elokuvaa, jonka voisin myydä levitettäväksi. Olen tyytyväinen lopputulokseen jos se vastaa niihin kysymyksiin, joita itselleni olen esittänyt. Minua ei haittaa, vaikka kukaan muu ei sitä näkisi. Olen tavallaan siis oma toimeksiantajani, teen tämän työn itseäni varten. Haluan vain toteuttaa mahdollisimman hyvän elokuvan teknisesti sekä sisällöllisesti. Tämä on mielestäni myös ainoa tavoite, johon elokuvan teossa ylipäätään pitäisi pyrkiä.

2. Taustaa

2.1 Suomalaisten muuttoliike Yhdysvaltoihin

2.1.1 Muuttoliikettä Suomesta Yhdysvaltoihin 1600-luvulta alkaen

Suomalaisia siirtolaisia on lähtenyt "lännen kultamaille" onneaan etsimään jo kauan. Rekisteröityjä muuttajia löytyy aina 1600-luvulta saakka, jolloin osana silloisen emämaan Ruotsin retkikuntia joitain satoja suomalaisia muutti Delawarejoen varrelle perustettuun New Sweden -nimiseen siirtokuntaan (Korkiasaari, 1989).

Varsinainen siirtolaisuuden aalto käynnistyi kuitenkin vasta 1800-luvulla, jolloin matkustamisen keinot paranivat ja ihmisten liikkuminen muutenkin alkoi helpottua. Oli aiempaa suurempi mahdollisuus lähteä kauaskin etsimään työtä ja toteuttamaan unelmaa paremmasta elämästä. Yhdysvallat ei ollut luonnollisestikaan suurimman muuttoaalton kohde. Kaukaista uutta mannerta useammin suunnattiin lähialueille, etenkin Ruotsiin. Silti meren taaksekin lähdettiin yhä suurempina määrinä, suuremman muuttoliikkeen alkaessa 1870-luvulta. Vilkkaimpina vuosina, vuosien 1899 – 1913 välisenä aikana, Yhdysvaltoihin muuttaneiden suomalaisten määrä saattoi olla jopa 15 000 henkeä vuodessa (Siirtolaisuusinstituutti, 2010).

Vuonna 1923 Yhdysvallat alkoi vihdoin säädellä maahanmuuttoa, ja aivan aiheesta, sillä sinne oli virrannut pelkästään Euroopan maista miljoonia ihmisiä. Suomesta vuosien 1821 – 1929 välisenä aikana Yhdysvaltoihin emigroitui 350 000 ihmistä (Kero, 1996, 55; Korkiasaari, 2003). Kokonaislukuna tämä ei ollut sinänsä kovin suuri määrä, sillä esimerkiksi Saksasta samana ajanjaksona Yhdysvaltoihin muutti 5,9 miljoonaa siirtolaista (Kero, 1996, 55). Kun ottaa kuitenkin huomioon maamme pienen väkiluvun niin suhteellisesti katsottuna tämä oli melkoinen joukko ihmisiä.

Minne suomalaiset sitten asettuivat?

Vuonna 1930 suoritetun väestönlaskennan mukaan syntyperältään ensimmäisen tai toisen polven suomalaisia asui eniten seuraavissa Yhdysvaltojen osavaltioissa (Korkiasaari, 1989):

Michigan : 74 229

Minnesota: 60 610

New York: 27 247

Massachusetts: 26 889

Washington: 22 048

Kalifornia: 16 246

Wisconsin: 14 596

Ohio: 12 849

Suuri osa etsiytyi pohjoisempiin osavaltioihin, kuten Michiganiin ja Minnesotaan. Näissä osavaltioissa ilmasto oli lähellä pohjoismaita ja jatkuvasti alueelle virtaavat pohjoismaiset siirtolaiset kutsuivat muita mukaansa "vanhasta maasta". Ihmisillä on helposti taipumus seurata toisten jalanjäljissä, kun matkustetaan uusille, tuntemattomille maille. Niinpä muuttoaalto kohdistui suurimpana niille alueille, joissa jo asui pohjoismaista syntyperää olevaa väkeä valmiiksi.

Myös tarjolla oleva työ, lähinnä maanviljely sekä työt metsä- ja kaivosteollisuudessa, olivat pohjoisissa osavaltioissa hyvin samankaltaista kuin vanhassa kotimaassa. Maahanmuuttajat pääsivät näin tekemään töitä, jotka valmiiksi osasivat. Töitä löytyi helpommin ja yhteiskuntaan oli helpompi asettua. Ainoastaan Kalifornia on poikkeus, myös sinne muutti kohtalaisen paljon suomalaisia. Kalifornia on kuitenkin ollut vuosikymmeniä poikkeus myös Yhdysvaltojen sisäisessä muuttoliikkeessä. Sen väkiluku on kasvanut selkeästi muuta maata nopeammin, vaikkakin tämä kasvu on nytemmin hidastunut osavaltion talouden vaikeuksien vuoksi (Myers, 2012).

2.1.2 Muuttoliike Yhdysvaltoihin II maailmansodan jälkeen

Sotien jälkeinen muuttoliike on Suomesta suuntautunut jopa yhä enemmän lähialueille ja niinpä vuoden 1945 jälkeisissä tilastoissa Yhdysvaltoihin emigroituneiden määrät ovat olleet suhteellisen pieniä. Osansa tässä on tietysti myös Yhdysvaltojen jatkuvasti tiukentuvassa siirtolaisuuspolitiikassa. Suomen liittyttyä Euroopan unioniin 1990-luvulla, on sen alueen sisällä siirtyvien suomalaisten määrä noussut kovaa vauhtia työ- ja opiskelumahdollisuuksien helpottuessa (Koikkalainen & Suikkanen, 2012). Tämä on osaltaan varmasti myös vähentänyt EU-alueen ulkopuolelle muuttavien määrää.

Vuosien 1945 ja 2010 välisenä aikana Suomesta muutti Yhdysvaltoihin pysyvästi vain 24 826 ihmistä, mikä on todella vähän verrattuna sotia edeltäviin vuosikymmeniin (Siirtolaisuusinstituutti, 2010). Muuttoliike on ollut uudelleen lievässä nousussa 1990-luvulta asti, mutta tuolloinkin se on jäänyt selkeästi alle 1000 ihmisen vuosivauhdista (Siirtolaisuusinstituutti, 2010).

Viime vuosikymmenien aikana pikku hiljaa kiihtyneen muuttoliikkeen taustalla on myös muuttajatyypin muuttuminen. Aiemmin maasta lähtivät nimenomaisesti huonosti koulutetut ja työtä vailla olevat ihmiset. Heidän tilanteensa oli yleensä pakon sanelemaa. Töitä eikä kunnollista elantoa ei helpolla suhteellisen köyhästä maasta löytynyt, joten ihmisten oli pakko lähteä. Tämä oli tyypillistä vielä pitkälle 1960- ja 1970-luvulle saakka. Etenkin Ruotsiin suuntautunut muuttoliike sai valtaisan mittasuhteet (Korkiasaari, 1989).

Tämän päivän maasta muuttajat ovat pikemminkin korkeasti koulutettuja ja parempien jatko-opiskelu- ja työmahdollisuuksien perässä muualle siirtyviä ihmisiä (Heikkilä & Koikkalainen, 2011; Koikkalainen & Suikkanen, 2012). Näin on myös tässä dokumenttielokuvassani haastateltujen suomalaisten kohdalla. Kahdella heistä on filosofian tohtorin tutkinto ja yhdellä alempi korkeakoulututkinto.

Tällä hetkellä Yhdysvalloissa asuu Suomen ulkoasiainministeriön arvion mukaan noin 650 000 suomalaista tai suomensukuista ihmistä (Ulkoasiainministeriö, 2014). Tämä luku koostuu suurimmaksi osaksi ihmisistä, jotka ovat Yhdysvalloissa jäädäkseen ja ovat joko syntyneet maassa tai vaihtaneet kansalaisuutensa. Suomen kansalaisten määrää Yhdysvalloissa ei tiedä tarkkaan kukaan, mutta jos katsoo vuosien 1945 jälkeen sinne muuttaneiden määrää, niin pysyvästi asuvia ei varmaankaan ole muutamia kymmeniä tuhansia enempää. Floridassa talvensa viettää noin 30 000 suomalaista eläkeläistä, mutta koska he eivät asu Yhdysvalloissa vakituisesti, heitä tuskin voi kutsua varsinaisiksi siirtolaisiksi (Ulkoasiainministeriö, 2014).

2.2 Dokumenttielokuva

2.2.1 Alussa oli kamera - ja ajatus totuudesta

Elokuvan taikaa on saatu ihmetellä jo 1800-luvun lopulta saakka. Tuolloin elävää kuvaa tallentavien laitteiden kehitys oli kovassa vauhdissa samanaikaisesti useissa maissa. Varsinaisen elokuvien esittämisen yleisölle voidaan katsoa alkaneen Pariisin Grand Cafessa 28.12.1895, kun ranskalaiset Lumièren veljekset Louis ja Auguste, järjestivät historian ensimmäisen maksullisen elokuvanäytöksen (von Bagh 2007, 21; Media Resources Center, 2011).

Dokumenttielokuva on yhtä vanha kuin elokuva itse. Yksi ensimmäisistä filmille tallentunut otoksista on Louis Lumièren "Juna saapuu asemalle" ja vaikka se on vain noin minuutin mittainen pätkä filmiä, on se kuitenkin todellisuutta, kohtaus elävästä elämästä.

Alkuaikojen dokumentaariset filminpätkät olivatkin lähinnä uuden ihmeellisen tekniikan esittelyyn tarkoitettuja lyhyitä otoksia jostain arkista elämää kuvaavista tilanteista tai paikoista. Lumièren veljesten lisäksi tuollaisia lyhyitä pätkiä tuotti erityisesti oman tallennuslaitteensa kehittänyt Thomas Alva Edison, jonka tuottamat lyhyet filmit sisälsivät kaikenlaista amerikkalaisen elämänmuodon kuvausta. Mukana oli mm. kuuluisia ihmisiä tuolta ajalta (esim. Buffalo Bill) tai luonnon ihmeitä (esim. vesiputouksia) tai vaikkapa tulipalon ja sen sammutustyön (von Bagh, 2007, s. 22).

Kokopitkän dokumenttielokuvan katsotaan saaneen varsinaisesti alkunsa vuonna 1922, kun Yhdysvaltalainen *John Flaherty* julkaisi dokumenttinsa "Nanook, pakkasen poika" (Nanook of The North) (von Bagh, 2007, 30 - 33; Media Resources Center, 2011). Vaikka inuiittiperheen elämää kuvaava dokumentti onkin osittain näytelty, pidetään sitä silti ensimmäisenä dokumenttielokuvan merkkipaaluna, kaiken alkupisteenä. Suomalaisen elokuvahistorioitsijan Peter von Baghin mukaan "Nanook, pakkasen poika on kuuluisin dokumenteista - kaiken alku ja referenssi kaikelle" (von Bagh, 2007, 30).

Myös uusi, vallankumouksen syövereistä noussut valtio, Neuvostoliitto, tuotti elokuvia. Siitä tuli ajan myötä luultavasti historian suurin propagandaelokuvien tuottaja, mutta joukkoon mahtui myös ihmisiä joiden mielestä elämä oli näytettävä juuri sellaisena kuin se todellisuudessa oli. Ehkä merkittävin dokumentaristi, joka Neuvostoliitosta tuli, oli Dziga Vertov (synt. Denis Kaufman), joka on ajan myötä noussut todelliseen kuuluisuuteen myös lännen dokumentaristien piirissä.

Vertov alkoi tehdä elokuviaan Venäjällä vallankumouksen liekkien lyödessä vielä korkealle. Hänestä tuli ensimmäisen Neuvostoliittolaisen säännöllisen uutisfilmin, *Kinonedelyan*, toimittaja vuonna 1919 (Dawson, 2003). Yhdessä tulevan vaimonsa Elisaveta Svilovan ja muiden nuorten elokuvan tekijöiden kanssa hän perusti liikkeen nimeltä Kino-oki (elokuva-silmä), jonka mukaan he kutsuivat itseään kinokeiksi (Dawson, 2003). Tämän ryhmän, johon myös Vertovin veli, Mikhail Kaufman liittyi, avulla Vertov tuotti vuosien 1922 – 1925 välisenä aikana 23 uutisfilmiä, joita Vertov kutsui Kino-Pravdaksi, elokuva-totuudeksi (Dawson, 2003). Nimessä oli myös tarkoituksellinen viittaus Neuvostoliiton kommunistisen puolueen viralliseen lehteen, Pravdaan, jota Vertov piti suurella arvolla, sillä hän oli vahvasti marksismiä ja vallankumoukseen uskova henkilö (Dawson, 2003).

Vertovin 1920-luvulla tekemät dokumenttielokuvat, eritoten "Kino-Eye – Life Caught Unawares" (1924), saivat paljon huomiota ja arvostusta osakseen myös Neuvostoliiton ulkopuolella. Valitettavasti Vertovin ura haipui myöhemmin Neuvostoliiton viranomaisten kylästyessä hänen kokeilunhaluunsa ja pyrkimyksessä jatkuvaan uudistumiseen (Dawson, 2003). Hän käytti loppu-uransa lähinnä erilaisten propagandaa muistuttavien uutisfilmien mekaaniseen tuottamiseen.

Silti, Vertov muistetaan tänä päivänä pelottomana dokumenttielokuvan pioneerina joka todella uskoi, että kameran paljas, lahjomaton, linssi oli parempi todellisuuden todistaja kuin ihmisen puolueellinen silmä. Hän pyrki työssään mahdollisimman rehelliseen ilmaisuun, ja vastusti kaikenlaista epäaitoutta tai lavastamista. Kaiken piti olla mahdollisimman lähellä aitoa elämää. Tähän hän ylsikin uransa alkuvaiheessa, kun diktatuurivaltion monimutkainen byrokraattinen koneisto ei vielä liikaa ehtinyt rajoittamaan hänen luovuuttaan. Vertovin perintö on selkeästi näkyvässä, ei vain dokumenttielokuvassa, vaan myös fiktiossa, jossa erilaiset "todellisuus-liikkeet" ovat ammentaneet hänen perinnöstään, esimerkiksi vaikkapa 1960-luvun Cinema Vèritè ja 1990-luvun DOGMA-liike (Dawson, 2003).

2.2.2 Dokumentti propagandan välineenä

1930-luvulla tuli dokumenttielokuvan osaksi todellisuuden kuvaamisen lisäksi valitettavan usein myös lisäksi myös poliittinen näkökulma. Dokumenttielokuvaa alettiin käyttää propagandan välineenä. Tämä korostui erityisesti epädemokraattisten valtioiden, kuten Neuvostoliiton sekä Saksan, johtavien dokumentaristien tuotannossa. Tämä kehitys ei ollut suinkaan täydellisesti totalitaaristen valtioiden aikaansaannosta, sillä toisen maailmansodan hämöttäessä, myös Yhdysvalloissa alettiin käyttää ja muokkaamaan dokumenttielokuvaa hallituksen politiikan edistämiseksi (Media Resources Center, 2011).

Omaan luokkaansa tuon ajan propagandadokumenttien tekijöistä nousee saksalainen Leni Riefenstahl, jonka kaksi suurdokumenttia "Tahdon riemuvoitto" (1935) ja "Olympia" (1938) ovat 1930-luvun merkittävimmät dokumentit (von Bagh, 2007, 98-101, 106-107). Moderni katsoja näkee molemmat dokumentit luonnollisesti historiallista taustaa vasten juuri sellaisina kuin ne todellisuudessa ovatkin, häikäilemättömän diktatuurin puhtaimpana mahdollisena propagandana, niin kaukana todellisuudesta kuin vain voi kuvitella. Silti, siitä huolimatta, että nämä työt ovat kovin kaukana dokumenttielokuvan alkuperäisestä ideasta taltioida puhdasta totuutta, ovat ne kuitenkin tekniseltä toteutukseltaan mestariluokkaa ja niiden vaikutus varmasti tuohon aikaan on ollut massiivinen.

Kun maailma sitten syöksyi päätä pahkaa toisen maailmansodan tulisiin syövereihin, alkoi myös sotaa käyvässä maissa oman maan kansalaisten "moraalia" ja "taistelutahtoa" nostattavien elokuvien teko. Näitä propagandaa pullistelevia teoksi kutsuttiin dokumenttielokuviksi, vaikka ne luonnollisesti aika kaukana siitä olivat. Niiden tekoon värvättiin yleensä maan lahjakkain elokuvantekijäpolvi. Yhdysvaltojen puolelta filmillä käytävään taisteluun osallistuvista tekijöistä tunnetuin oli Frank Capra, joka vastasi koko Yhdysvaltain armeijan propagandaosaston elokuvapuolen johdosta (Media Resources Center, 2011).

2.2.3 Uuden polven nousu

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina dokumenttielokuva jatkoi enemmän Vertovin kuin Riefenstahlin linjalla, kohdistuen enemmän kohti ankeankin todellisuuden, kuin kuvitelman kuvaamiseen. Mutta merkittäviä virstanpylväitä ei 1940- ja 1950-luvulle dokumenttielokuvan maailmaan mahdu. Tuntui kuin dokumenttielokuvakin olisi vetänyt henkeä ja kerännyt voimia julman ja pitkän sodan jälkeen. Vasta parikymmentä vuotta sodan jälkeen, 1960-luvulla alkoi uusi sukupolvi tekijöitä nousta todella esiin ja tehdä oman näköistään elokuvaa (von Bagh, 2007, 174-237).

Uuden sukupolven esiin marssia helpotti myös laitteistojen kehittyminen. Pikku hiljaa kevyemmät kannettavat filmikamerat alkoivat yleistyä. Vaikka ensimmäiset laadukkaat käsin kannettavat kamerat oli kehitetty jo 1930-luvun lopulla, ne alkoivat levitä ihmisten käsiin kunnolla vasta sodan jälkeen, 1950- ja 1960-luvuilla. 16 mm filmiä käyttävä kannettava kamera oli helppo ottaa mukaan ja sitä oli helppo kuljettaa ympäriinsä. Pienellä kameralla saattoi myös kuvata paikoissa, joihin ennen ei pystytty menemään. Dokumenttielokuvan staattisuus alkoi kadota ja tilalle alkoi tulla jatkuva liike.

Kamerakehitys myös vaikutti siihen, että dokumentin kuvaamiseen ei enää tarvittu suurta joukkoa ihmisiä. Parhaimmillaan riitti, että oli yksi kuvaaja ja yksi äänittäjä. Tätä minimalis-

tista tekniikkaa hyödyntää työssään myös ehkä tunnetuin Yhdysvaltalainen eri instituutioiden dokumentoija Frederick Wiseman.

Hän alkoi kuvata dokumenttielokuvia vuonna 1965 ja jatkaa työtään edelleenkin. Koko tämän ajan hän on suosinut erittäin minimalistista lähestymistapaa. Yleensä kuvauspaikalla on kohteiden lisäksi vain kuvaaja John Davey ja äänittäjänä itse toimiva ohjaaja (Fisher, 2006). Wiseman on kommentoinut työnjakoa kertoen, että hänestä on helpompaa toimia ohjaajana, jos hän itse ei ole kameran takana (Fisher, 2006).

Yhdessä parivaljakko on kuvannut materiaalin 22 dokumenttiin, jotka Wiseman on itse editoinut valmiiksi elokuviksi (Fisher, 2006).

Wiseman on myös ollut paitsi lukuisilla palkinnoilla palkittu, myös hyvin kiistanalainen elokuvantekijä. Hänen avaustyönsä, vuonna 1967 julkaistu "Siilipäiden revyy" joutui Massachusettsin osavaltion oikeuslaitoksen kieltämäksi ja vasta vuonna 1989 Wiseman voitti asiasta käydyn oikeustaistelun. Elokuva kuvaa vankimielisairaalan oloja erittäin suorakaisella ja karulla tavalla ja on ollut osaltaan vaikuttamassa vastaavissa oloissa pidettyjen ihmisten kohteluun.

Wiseman on itse kertonut, että hän ei edusta "totuus-elokuvaa" puhtaimmillaan, vaan hän editoi elokuvansa hyvin huolellisesti niin, että niissä tulisi aina esiin tarinan kaari. Hän kertoo tekevänsä eräänlaista "fiktio-faktaa" ja on sitä mieltä, että dokumentti on aina eräänlainen fiktion muoto (Fisher, 2006; Pilard, 2012).

1960-luvun loppupuolen sekä 1970-luvun alkupuolen länsimaista dokumenttielokuvaa hallitsivat nuoremman elokuvantekijäsukupolven uskon menetys vanhempaan, hallitsevaan sukupolveen. Ohjaajat kuten Emile de Antonio tekivät elokuvia kuten "Sian Vuosi" (1968), joka on rankka ja brutaali kuvaus Vietnamin sodasta tai "Millhouse -valkoinen komedia" (1971), joka kertoo tyyliä Yhdysvaltojen presidenttiin kohdistuneesta pettymyksestä (von Bagh, 2007, 270 - 272, 281 - 281).

Aika tuotti myös hienoja, uraauurtavia urheilu- ja musiikkidokumentteja, kuten William Kleinin "Muhammad Ali - the Greatest" (1974) ja D.A. Pennebakerin Bob Dylan dokumentti "Älä katso taaksesi" (1967) (von Bagh, 2007, 293 - 295, 296 - 297). Näiden elokuvien avulla esiin nostettiin erilaisia yhteiskunnallisia teemoja, kuten vähemmistöjen asema ja sodan oikeutus. Urheilija- ja musiikkidokumenttien avulla porauduttiin myös nousemassa olevaan julkisuuskulttiin, kuin hiukan ennustaen tulevaa kehitystä, jossa julkisuuden henkilöiden asema on yhä enemmän ja enemmän korostunut median maailmassa.

2.2.5 Dokumenttielokuva siirtyy valtavirtaan

1980-luku oli kohtuullisen hiljaista aikaa huippudokumenttielokuvien suhteen, mutta uudet, lahjakkaat tekijät olivat jo tulossa. Kun 1990-luku koitti, nämä uudet tekijät olivat valmiina nousemaan esiin ja astumaan parrasvaloihin. Oli alkamassa hittidokumenttien aikakausi. Näiden tekijöiden dokumenteissa tekijä ei aina enää myöskään piiloudu kulisseihin pelkäksi äänettömäksi tapahtumien tallentajaksi, vaan hän astuu itse areenalle nostaten itsensä yhdeksi elokuvan päähenkilöistä.

Tämän tyyliuunnan edelläkävijänä pidetään ennen kaikkea englantilaista Nick Broomfieldia, joka on tehnyt dokumenttielokuvia 1970-luvun alusta saakka, mutta jonka suurimmat menestykset tulivat 1990-luvulta alkaen. Hän on tehnyt menestyksekkäitä elokuvia, joiden aiheina ovat olleet niin edesmenneet rock - ja pop- tähdet ("Kurt & Courtney", 1998, "Biggie & Tupac", 2002), valkoisen ylivallan Etelä-Afrikkalainen johtohahmo ("The Leader, His Driver and the Driver's Wife", 1991, "His Big White Self", 2006), Yhdysvaltalainen naispuolinen sarjamurhaaja ("Aileen Wuornos: The Selling of a Serial Killer", 1992, "Aileen: Life and Death of a Serial Killer", 2003) tai vaikkapa äärioikeistolainen Yhdysvaltalainen poliitikko ("Sarah Palin: You Betcha!", 2011) (Directors Directory, 2014) .

Broomfieldin jalanjäljissä ovat astellet monet muutkin, etupäässä Yhdysvaltalaiset dokumentaristit, jotka eivät ole enää tyytyneet pienten piirien arvostukseen vaan ovat pyrkineet nimen omaan suuren yleisön suosioon. Osa heistä on onnistunut erinomaisesti. 2000-luvulle tultaessa dokumenttielokuvat ovat palanneet jälleen myös elokuvateattereihin ja monet niistä ovat keränneet palkintojen lisäksi myös isoja katsojalukuja maailmanlaajuisesti.

Parhaimpina esimerkkeinä itseään korostavista, hyvin menestyvistä tekijöistä käyvät esimerkiksi Morgan Spurlock ("Super Size Me", 2004) ja ehkä kaikkein menestyneimpänä Michael Moore, jonka elokuvat "Bowling for Columbine" (2002) ja "Fahrenheit 9/11" (2004) olivat valtaisia arvostelu - ja kassamenestyksiä.

Silti yhä tänäkin päivänä löytyy tilaa ja myös tilausta vaatimattomammallekin elokuvan tekijälle, joka jättäytyy itse syrjään ja antaa päähenkilöidensä kertoa tarinansa. Ehkä merkittävin tämän tyylin edustaja tänä päivänä on yhdysvaltalainen Errol Morris.

Morrisin ensityö, lemmikkien hautausmaabisneksestä kertova "Gates of Heaven" (1978), nosti häntä jo esille dokumenttielokuvan harrastajien piirissä, mutta varsinaiseen suuren yleisön tietoisuuteen hän nousi vuonna 1987, kun "Johtolanka" ilmestyi (von Bagh, 2007, s. 342 - 343). Tämä elokuva Teksasissa tapahtuneesta poliisin murhasta ja siitä seurann-

neesta oikeudenkäynnistä sekä murhatuomiosta tehty elokuva on loistava tutkivan journalismin merkkiteos. Pitkälti elokuvan ansiosta, murhasta väärin perustein tuomittu mies vapautettiin. Tämä tapahtui vain vuosi elokuvan ilmestymisen jälkeen.

Morris on myöhemmin jatkanut erinomaisella linjallaan ja noussut sekä kriitikoiden että yleisön suosioon mm. elokuvillaan "Ajan lyhyt historia" (1991), joka kertoo nerokkaan fyysikon Stephen Hawkingin tarinan, sekä Oscar-palkittu "Sodan oppitunnit" (2003), jossa Yhdysvaltain historian ehkä kuuluisin puolustusministeri Robert McNamara kertoo elämästään sotien kulisseissa.

Kaikkiaan dokumenttielokuva voi tänä päivänä erittäin hyvin. Uusia laadukkaita dokumenttielokuvia ja niiden tekijöitä on enemmän kuin koskaan aiemmin. Monet niistä ovat saaneet myös entistä enemmän elokuvallisia sävyjä. Usein ei tyydytä pelkkään todellisuuden kuvaamiseen sellaisenaan, vaan haetaan myös aktiivisesti selityksiä erilaisille ilmiöille. Tekijät ottavat kantaa ja esittävät voimakkaita mielipiteitä.

Tällaisia ajankohtaisia elokuvia tulee nykyisin ulos yhä enemmän ja ne saavat entistä enemmän näkyvyyttä myös valtamedioissa. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta elokuvasta käy Charles Fergusonin "Inside Job" (2010), jossa käydään läpi viime vuosikymmenen lopun suurta talouskriisiä ja tarkastellaan erittäin kriittisellä, jopa syyttävällä otteella tekijöitä sen taustalla (Scott, 2010). Voidaankin sanoa, että tämän kaltaisilla dokumenttielokuville on myös sosiaalinen tilaus tämän päivän yhteiskunnassa. Korkeat katsojaluvut kertovat, että ihmisiä kiinnostaa dokumenttielokuvien välittämä informaatio. Erilaisten talous- ja luonnonkatastrofien lisääntyessä ja ihmisten tietoisuuden kasvaessa niillä on varmasti kysyntää myös jatkossa.

2.3 Suomalaisia dokumentteja ja dokumentaristeja

2.3.1 Alussa olivat kirjailijan pojat

Suomalaisen dokumenttielokuvan todellisina uranuurtajina voidaan pitää kirjailija Juhani Ahon poikia, Heikki Ahoa ja Björn Soldania. Veljekset aloittivat 1930-luvulla pitkien dokumenttielokuvien teon ja saavuttivat huomattavia tuloksia. He kuvasivat ja tuottivat yli 400 elokuvaa, jotka muodostavat korvaamattoman kuvauksen Suomesta sen kulkiessa takapajuisesta maatalousyhteiskunnasta kohti kehittyneempää taloutta (Haapavaara, 2011; Jerrman, 2011). Muuttuvan Suomen kuvaajina he olivat vertaansa vailla.

1930-luvun lopulla veljekset nousivat kansalliseen maineeseen julkaistessaan kahden vuoden uurastuksen tuloksena syntyneet kolme dokumenttia: "Suomen puu- ja paperiteol-

lisuus", "Suomen maatalous" sekä "Raudanjalostusta Suomessa" (Haapavaara, 2011). Nämä elokuvat päätyivät myös ulkomaiseen levitykseen, mikä tuohon aikaan oli erityisen harvinaista (Haapavaara, 2011).

Näitä kolmea elokuvaa pidetään jopa tavallaan Suomen "brändin" ensimmäisinä sanansaattajina kulttuurin saralla. Elokuvissa Suomi esittäytyi idealistisen alkuvoimaisena, luonnon kanssa sopusoinnussa elävänä, mutta myös siitä elantonsa saavana maana, jota asustaa työteliäs ja ahkera kansa (Jerrman, 2011). Yksi heidän huomionsa kohteista oli nimenomaisesti Suomen tekninen ja teollinen kehitys. Elokuvat olivatkin kertomus siitä, kuinka metsästä elantonsa saava kansa alkoi rakentaa tehtaita ja kuinka hevonen vaihtui kulkuneuvona autoon (Jerrman, 2011). Heidän kuvastonsa kertoo tämän tarinan suomalaisesta todellisuudesta ennen sotia erittäin elinvoimaisesti tänäkin päivänä.

2.3.2 Pitkä hiljainen kausi - ja uusi aalto

Sotien jälkeen suomalaisen dokumenttielokuvan tilanne muuttui matalamman profiilin tuotteeksi, etenkin television nousun myötä. Dokumentit siirtyivät pikku hiljaa valkokankaalta pienemmälle ruudulle. Satunnaisen katsojan silmin Suomalainen dokumenttielokuva saattoi näyttää pitkän aikaa olevan vain Yleisradion tuotantojen varassa. Valtiollinen yleisradioyhtiö sijoitti rahoja dokumenttien tuotantoon, kun yksityisten rahahanat menivät kiinni.

Harvat elokuvalevitykseen asti päätyneet dokumentit katosivat vähin äänin ja nopeasti näkyvistä. Vasta kun niitä esitettiin Yleisradion televisiokanavilla, ne saivat edes jonkin verran huomiota osakseen. 1950- 60- ja 70-luvuilta ei olekaan jäänyt jälkipolville kovinkaan suurta kokoelmaa merkittäviä dokumenttielokuvia. Näistä ehkä huomionarvoisimpana nousee esiin Jörn Donnerin "Perkele! Kuvia Suomesta" (1971), joka herätti aikanaan runsaasti kohua suorasukaisilla kohtauksillaan ja kielenkäytöllään (Elonet, 2013).

Tämä ei tietenkään merkinnyt sitä, etteikö Suomessa olisi ollut erinomaisia dokumentaristeja. 1980- ja 1990-lukujen aikana uusi dokumentintekijöiden sukupolvi alkoi hitaasti nousta esiin ja marssia kohti suurempaa huomiota ja näkyvyyttä. Donner itse teki 1980-luvun alkupuolella merkittävän dokumenttielokuvan maamme pääkaupungista, Helsingistä. Elokuvassaan "Yhdeksän tapaa lähestyä Helsinkiä" (1982) Donner, yhdessä kuvaaja Pirjo Honkasalon kanssa, näytti Helsingin paitsi kesäisenä ja kauneimmillaan, myös armostomimmillaan, tuulen ja rännän pieksäessä katuja ja niillä kulkevia ihmisiä (von Bagh, 2000).

Pirjo Honkasalo alkoi myös tehdä itsenäisesti dokumentteja. Hän siirtyi kuvaajan roolista luontevasti myös ohjaajaksi. Honkasalo ei kuitenkaan luopunut kuvaamisesta, vaan jatkaa

sitä edelleen, yhdistäen kaksi rooliaan luontevalla tavalla. Elokvistaan hän sanoo: "Minusta tuntuu, etten voisi tehdä dokumenttielokuvaa ilman, että kuvaan sen itse. Minulle dokumenttielokuvan kuvaaminen on sen ohjaamista." (Hytönen, 1999).

Honkasalon 1990-luvulta alkanut tuotanto on äärimmäisen tasokasta ja koskettavaa. Näistä erityistä huomiota ovat saaneet "Tanjuska ja 7 perkelettä" (1993) sekä eritoten "Melancholian kolme huonetta" (2004), joka kuvaa hienosti hajonneen Neuvostoliiton raunioille syntyneen uuden ja muuttuvan Venäjän sisäisiä ristiriitoja. Teos kertoo tarinaa pienistä pojista kadettikoulussa ja siirtyy sitten Tshetseniaan, jonka maan ja ihmiset vuosia kestänyt sota on repinyt palasiksi (von Bagh, 2007, 336-337). Kaiken tämän tuskan ja kärsimyksen Honkasalon lahjomaton kamera kuvaa sydäntä riipaisevalla tavalla.

Uuden aallon merkittäviin tekijöihin kuuluvat myös Markku Lehmuskallio ja Anastasia Lap-sui, joiden yhteistyö on tuottanut monia merkittäviä dokumentteja. Näistä ehkä tärkein on "Kadotettu paratiisi" (1994), jossa kuvataan erinomaisesti Siperian nenetsejä, pikku hiljaa maailmasta katoavaa alkuperäisväestöä, jolla on vaikea löytää paikkaansa modernistuvassa maailmassa (von Bagh, 2007, 334-335).

2.3.3 Suomalainen dokumenttielokuva vahvassa nousussa 2000- luvulla

Kenties tunnetuin uuden polven ohjaajista on kuitenkin Arto Halonen, jonka dokumentit ovat saaneet kiitosta ja myös keränneet kiitettävästi yleisöä. Halonen on tunnettu voimakkaasti kantaa ottavasta tyylistään. Hänen läpimurtoelokuvansa "Karmapa - jumaluuden kaksi tietä" (1998) valottaa millaista on elämä Kiinalaisen diktatuurin alla elävässä Tiibetissä (Jonkka, 2008). "Pyhän kirjan varjo" (2008) jatkoi samalla linjalla. Se on elokuva diktatuurin alla elävästä Turkmenistanista sekä sen kanssa ahkerasti ja innokkaasti kaup-paa tekevistä länsimaisista yrityksistä, joita eivät maan surkeat ihmisoikeusolot tunnu vai-vaavan hetkeäkään (Jonkka, 2008). Elokuva sai vahvan kansainvälisen levityksen, pääty-en yli kahteenkymmeneen maahan (Jonkka, 2008).

Halosen tiukka ote ja selkeä kannan otto ei jätä katsojaakaan kylmäksi. Kantaa on lähes pakko ottaa, puoleen tai toiseen. Hän arvostelee myös voimakkaasti, ei vain käsittelemi-ään totalitaarisia yhteiskuntia, vaan myös länsimaiden hallituksia ja yrityksiä, jotka vaike-nevat maiden oloista. Halosen elokuvat ovat aiheuttaneet hänelle itselleenkin hankaluuk-sia, hän ei esimerkiksi päässyt Kiinaan seuraamaan vuoden 2008 olympialaisia. Halonen on varma, että tämä on seurausta "Karmapa"- dokumentista. Halonen kertookin haastatte-lussa: "Ajattelin kyllä, etten ehkä pääse, mutta oli mielenkiintoista testata, onko niillä kant-tia. Olihan niillä, vaikka olin olympiakomitean kutsuma. Sitä ihmettelin, että (pääministeri) Matti Vanhanen ei edes kysyttäessä suostunut ottamaan asiaan kantaa." (Jonkka, 2008).

Halonen on myös rojhennut tarttua urheilun "pyhiin" arvoihin dokumentissaan "Sinivalkoinen valhe" (2012), jossa käsiteltiin suomalaisen ja joidenkin muidenkin maiden hiihtourheilun dopingia. Erityinen painopiste oli dopingin käytön käsittely ja peittely julkisuudessa. Dokumentti sai runsaasti huomiota ja herätti erittäin paljon keskustelua.

Halosen lisäksi uuden vuosituhanen suuriin menestyjiin dokumenttielokuvan saralla kuuluu eittämättä myös Jonas Berghällin ja Mika Hotakaisen "Miesten vuoro" (2010). Elokuva valottaa suomalaisen miehen sielunelämää kuvattuna saunan lauteilla. Miehet istuvat henkisesti ja fyysisesti alastomina kameran edessä ja kertovat tarinoitaan, käyvät läpi elämänsä onnistumisia ja epäonnistumisia. Elokuva oli suuri menestys kaikilla mittareilla mitattuna.

Uusien hienojen dokumenttielokuvien sarjaa jatkaa myös Mika Ronkaisen loistava "Laulu koti-ikävästä" (2013), joka kertoo isän ja pojan sanoin elämästä siirtolaisena Ruotsissa. Elokuvassa saadaan hienosti välitettyä molempien päähenkilöiden näkökulma aikaan, jolloin he asuivat ja elivät vieraassa maassa, kaukana alkuperäisestä kodistaan. Isä teki tehtaalla töitä ja poika oli vasta pieni lapsi, joten molemmilla on luonnollisesti kovinkin erilaisia muistikuvia ajasta. Elokuva valottaa hienosti siirtolaisen juurettomuutta, tunnetta siitä, että ei oikein kuulu mihinkään (Tirronen, 2013).

Ronkaisen elokuva voitti helmikuussa 2013 parhaan dokumenttielokuvan palkinnon pohjoismaiden arvostetuimmilla elokuvafestivaaleilla, eli Göteborgin kansainvälisillä elokuvajuhlilla (Pöppönen, 2013).

Ohjaaja Ronkaisella on myös selkeä näkemys mihin suomalaisen dokumenttielokuvan uusi menestys perustuu: *"Dokumentteihin ei kohdistu oikeastaan minkäänlaisia tuotto-odotuksia. Se antaa tekijöille suuren vapauden, koska menestystä ei edes odoteta. Fiktio taas on liiketoimintaa, mistä seuraa usein varman päälle pelaamista ja kaavoihin kangistumista. Yritetään tehdä isoja hittejä ja miellyttää mahdollisimman suurta yleisöä. Se on ristiriidassa taiteen perusolemuksen kanssa, sillä taiteeseen kuuluvat hulluus ja riskinotto".* (Tirronen, 2013).

3. Dokumenttielokuvani rakenne ja toteutus

Kuten johdannossa esitin, minulla oli kaksi vaihtoehtoista toteutustapaa elokuvalleni. Henkilökuvaus Yhdysvaltoihin muuttaneista suomalaisista tai matkakuvauksella noin 4000 mailin ajomatkasta pitkin Yhdysvaltoja. Olin varautunut kumpaankin vaihtoehtoon etukäteen, tekemällä alustavan käsikirjoituksen kumpaakin varten.

Käytyäni huolellisesti läpi matkan aikana kuvaamaani materiaalia, tulin väistämättä siihen johtopäätökseen, että haastatteluista koostettu dokumentti olisi huomattavasti mielenkiintoisempi kuin pelkästä ajomatkasta koostuva kuvaus.

Kun olin päättänyt elokuvan suunnan, määrittelin lopullisen tavoitteeni elokuvan suhteen. Halusin saada aikaiseksi dokumenttielokuvan, jossa pohditaan haastateltavien tarinoiden kautta, millaista on elää, asua ja työskennellä suomalaisena siirtolaisena Yhdysvalloissa. Olin miettinyt kohtalaisen hyvän kysymyspatterin valmiiksi ja ilokseni haastateltavat suostuivat mielellään puhumaan kokemuksistaan ja elämästään Yhdysvalloissa.

3.1 Käsikirjoitus

Dokumenttielokuvan käsikirjoituksesta vastasin kokonaan itse. En halunnut rajoittaa itseäni liikaa suunnittelemalla tiukkaa formaattia elokuvalle, vaan päätin lähteä liikkeelle melkoisen kevyellä ennakkotyöllä ja rakenteella. Ennen kuvauksia olin päättänyt ainoastaan haastattelujen pituuksista (max. 30 min/ haastattelu) sekä siitä, millaisia kysymyksiä haastateltaville esitetään (kts. kappale 4.1.2). Haastatteluympäristöt päätettiin vasta kuvauspaikoilla.

Varsinaisen elokuvan rakenteen päätin lopullisesti vasta editointivaiheessa ja se muodostui seuraavanlaiseksi:

Alkukuvat - alkuteksti - haastattelu 1- välikuvat - haastattelu 2 - välikuvat - haastattelu 3 - lopputekstit.

Alkukuviin sekä molempiin välikuvajaksoihin käytin materiaalia, jonka kuvasin pääosin itse ajomatalla seitsemän Yhdysvaltojen osavaltion lävitse kesäkuussa 2013.

3.2 Kysymykset

3.2.1 Kysymysten asettelu

Lähdin liikkeelle ajatuksesta, jossa esitän kaikille kolmelle haastateltavalle tietyn määrän samoja kysymyksiä, ns. peruskysymyksiä. Näillä oli tarkoitus saada muodostettua dokumenttiin tietynlainen yhtenäinen runko. Tämän ytimen ympärille kasaisin sitten muista kysymyksistä koostetun osan tuodakseni vaihtelua sisältöön.

Kysymyksiä miettiessäni pyrin ottamaan huomioon haastateltavien erilaiset taustat. Heidän välillään on eroja koulutustaustassa, ammatissa sekä asuinpaikassa. Tämän huomioon ottaen muotoilin erilliset kysymykset haastateltaville.

Maininnan arvoista on myös tietysti se, että editointivaiheessa osa mainituista kysymyksistä ja niihin annetuista vastauksista jäi pois lopullisesta elokuvasta. Annoin jokaisen haastateltavan vastata hyvin vapaasti ja kertoa asioista juuri niin laveasti tai kapeasti kuin halusivat. En lähtenyt tivaamaan vastauksia yksittäisiin kysymyksiin, vaikka he olisivat jättäneet niihin osittain vastaamatta tai vastasivat asian vierestä.

Lisäksi nauhoituksissa ja mukana hiukan myös itse elokuvassa, on myös haastateltavan oma-aloitteista juttelua eri asioista. Pyrin luomaan haastattelutilanteesta hyvin rennon sekä rauhallisen. Onnistuinkin siinä oikein hyvin, eritoten ensimmäisen haastateltavan kohdalla (Jussi H.).

3.2.2 Yhteiset kysymykset

Alkuperäiseen kysymyspatteriin kuuluivat seuraavat kysymykset jotka esitin jokaiselle haastateltavalle:

1. Kerrotko muutamalla sanalla itsestäsi ja taustastasi?
2. Kerrotko kuinka päädyit päätökseen lähteä Suomesta?
3. Kerrotko millaista on normaali arkesi täällä?
4. Kaipaako jotain asioita Suomesta?
5. Oletko ajatellut ikinä palaavasi takaisin Suomeen tai Eurooppaan?
6. Miltä tuntuu asua niin kaukana omasta perheestäsi, sukulaisistasi ja suuresta osasta ystäviäsi?
7. Miten olet sopeutunut paikalliseen ilmastoon, joka on kuitenkin hyvin erilainen Suomeen verrattuna?

8. Millaista on tehdä töitä täällä? Onko työ- tai johtamiskulttuuri kovin erilaista Suomeen verrattuna?

9. Millainen on mielestäsi Yhdysvaltojen henkinen ilmapiiri verrattuna Suomeen ja Eurooppaan?

3.2.3 Erilliset kysymykset Jussi Haavikolle

1. Millaista on ollut sopeutua texasilaiseen kulttuuriin? Millaisia eroja olet huomannut?

2. Sinulla asuu veli Los Angelesissa ja muita suomalaisia tässä aivan lähistöllä, ovatko nämä vaikuttaneet paljon elämiseesi ja viihtymiseesi Yhdysvalloissa?

3. Sinulla on myös Yhdysvaltalainen puoliso?

4. Olet työskennellyt ja asunut paitsi Suomessa myös Isossa-Britanniassa aiemmin, kerrotko hiukan eroista näiden kolmen välillä, onko Iso-Britannia lähempänä Yhdysvaltoja vai Suomea?

4. Onko johtamistyyllissä suuria eroja Yhdysvaltojen ja Euroopan välillä? Jos on, missä ne erot korostuvat?

3.2.4 Erilliset kysymykset Marja Lohelalle sekä Ville Paavilaiselle

1. Olet toiminut yliopistotutkijana Suomessa ja nyt täällä San Franciscossa, miten mielestäsi yliopisto- ja tutkimusmaailmat eroavat näiden kahden erilaisen ympäristön välillä?

Onko tutkimukseen kohdistuva ilmapiiri samanlainen?

2. Sinulle on syntynyt poika täällä Yhdysvalloissa, hän on nyt Yhdysvaltojen kansalainen, miten luulet että tämä vaikuttaa teidän elämäänne jos mitenkään tulevaisuudessa?

3. Kerrotko hiukan, miten päädyit tutkijan uralle?

4. Millaista oli tehdä väitöskirjaa siellä missä sitä teit?

5. Miten ajattelet urasi jatkuvan tästä eteenpäin, oletko ajatellut jatkavasi tieteen parissa vai voisitko kuvitella tekeväsi jotain muuta? Haluaisitko kenties perustaa oman ryhmän?

6. Teetkö tutkimusta sellaisen asian parissa, joka sinua eniten kiinnostaa?

3.3 Haastattelutilanteiden ja muun materiaalin kuvaus ja äänitys

Ensimmäinen haastattelu tehtiin Jussi Haavikon kodin takapihalla, Seabrookin kaupungissa, Teksasin osavaltiossa, Yhdysvalloissa, 01.06.2013. Seuraavat kaksi haastattelua tehtiin Marja Lohelan ja Ville Paavilaisen asunnossa, San Franciscossa, Kalifornian osavaltiossa, Yhdysvalloissa, 15.06.2013. Kuvasin ja äänitin kaiken haastattelumateriaalin itse.

Haastatteluja ennen sekä niiden lomassa näytettävän materiaalin kuvasin yhdessä matkatoverini, LT Iiro Rajantien kanssa. Materiaalia on kuvattu seitsemässä eri Yhdysvaltojen

osavaltiossa. Yhteensä kuva- ja äänimateriaalia oli käytössä noin 16 tuntia, joista haastatteluiden osuus oli noin 1,5 tuntia.

3.4 Tekninen toteutus

3.4.1 Käytetyt laitteet ja ohjelmistot

Elokuva on kokonaisuudessaan kuvattu sekä äänitetty käyttäen Sony Handycam HDR-CX 550 kameraa (lainattu Haaga-Helia ammattikorkeakoululta).

Kuva- ja äänimateriaali on editoitu käyttäen Applen iMac tietokoneelle asennettua Final Cut Pro X[®] ohjelmaa, josta käytössä on ollut versio 10.1.3.

Musiikki on luotu Applen Garage Band[®] ohjelmalla.

3.4.2 Kuvaus ja äänitys

Kuvasin ja äänitin itse kaiken haastattelumateriaalin. Välikuvissa käytetyn materiaalin kuvasin myös pääasiallisesti itse, pienen osan kuvamateriaalista kuvasi liro Rajantie.

Kuvamateriaalia kertyi kaiken kaikkiaan noin 16 tunnin verran, josta haastatteluja oli noin 1,5 h verran ja muuta kuvamateriaalia noin 14,5 h verran.

3.4.3 Editointiprosessi

Tein editoinnin käytännössä kokonaan itse, saatuani opastusta ohjelmiston käyttöön aiemmin mainitulta matkatoveriltani, liro Rajantieltä. Editointi tapahtui ajanjaksolla 13.1.2014 - 30.6.2014.

Editointiprosessin alussa opettelin käyttämään editointiohjelmistoa (Final Cut Pro X[®]) ja se olikin suhteellisen nopea ja kivuton prosessi. Ohjelman avulla voi leikata ja yhdistellä kuva- ja äänipätkiä mielensä mukaiseen järjestykseen, kymmenysosasekuntien tarkkuudella. Kuvaa ja ääntä voi käsitellä myös erillisinä tiedostoina. Joukkoon voi ohjelmaa käyttäen lisätä mukaan tekstiä, taukoja, ristihäivytyksiä ja muita tehosteita, joita ohjelmassa on tarjolla suuri määrä. Joitain ristihäivytyksiä on siirtymäkohtiin lisätty, mutta mitään kuvan tai äänen manipulaatiota ei ole käytetty varsinaiseen materiaaliin. Haastateltavien kommentit ovat mukana sellaisena kuin ne on esitetty.

Elokuvan alussa sekä haastateltavien vaihtumisen yhteydessä on lyhyitä, 1,5 - 2 minuutin mittaisia kuva- ja musiikkikollaaseja, joiden avulla siirtyminen haastateltavasta toiseen on yritetty tehdä luontevammaksi ja antaa katsojalle lyhyitä "hengähdystaukoja" asiapitoisten haastattelujen lomassa. Nämä kuvamateriaalit on kuvattu pääasiassa ajomatkan aikana.

Lisäsin editointiprosessin aikana mukaan musiikkia välikollaasien liitteeksi. Musiikin sävelsin ja tuotin itse käyttäen Applen Garage Band -ohjelman vapaaseen käyttöön tarkoitettuja musiikkiluuppeja.

Yritin valita haastatteluista sopivimmat kohdat ja lyhensin jokaisen haastateltavan osuutta maksimissaan 10 minuuttia. Näin, yhdistettynä muuhun kuvamateriaaliin, kokonaisuus pysyi noin 1 tunnin mittaisena, joka oli tavoitteeni. Haastattelut sujuvat siinä järjestyksessä jossa kysymykset on läpikäyty. Ajallisesti ainoa siirtymä tuli kohdassa, jossa ensimmäisen haastatteluni aikana vierailaan hetki saunan lämmityksessä. Tämä kuvattiin erillisenä mutta sijoitin sen keskelle haastattelua, koska se tuntui luontevimmalta kohdalta.

Tein jo editointiprosessin alkuvaiheessa päätöksen leikata suurimman osan omasta äänestäni pois. Tämän tein siksi, että kysymykseni toistuvat aika lailla samanlaisina haastattelusta toiseen, eikä niiden mukaan ottamisella olisi saavutettu mitään merkittävää hyötyä, ainoastaan elokuvan keston pitkittyminen. Lisäksi useat haastateltavien vastaukset olivat itsessään jo sen verran "tarinanomaisia", että niiden taustaksi ei edes tarvinnut suoraa kysymystä, vaan asia tulee katsojalle selvästi esille jo haastateltavan kertomuksesta.

Joissain harvoissa tapauksissa olen jättänyt kysymykseni paikalleen lopulliseen elokuvaan. Tämän tein niissä kohdissa joissa vastaus olisi muuten tuntunut irralliselta eikä katsojan voisi olettaa välttämättä tietävän mistä haastateltava puhuu.

Tämä kysymysten poiseditointi toi mukanaan myös sen, että elokuvassa haastattelut tuntuvat katkeavan hyvinkin usein. Pilkotun ja hyppelevän vaikutuksen vähentämiseksi lisäsin paljon ristihäivytyksiä, joissa kuvat kohtauksista menevät limittäin ja saavat näin aikaan luontevamman tuntuksen siirtymän vastauksesta seuraavaan.

3.5 Lopputulos

Lopputuloksena syntyi 1' 06" mittainen dokumenttielokuva. Elokuvassa kolme suomalaista ihmistä kertoo elämästään ja työskentelystään Yhdysvalloissa. Olen liittänyt elokuvan mukaan digitaalisena versiona Haaga-Helian sisäisessä verkossa esitettäväksi.

4. Pohdintaa projektista

4.1 Saavutettiiniko tavoite?

Omasta mielestäni saavutin tavoitteeni, sain haastattelut tehtyä ja muokattua niistä kohtalaisen hyvän kokonaisuuden, joka vastasi aika lailla täydellisesti ennakkoon ajattelemani elokuvaa. Sain myös vastauksia etsimiini kysymyksiin haastateltavieni elämästä siirtolaisena Yhdysvalloissa.

Kun tarkastelen elokuvantekoa oppimisprosessina, ei ole muuta vaihtoehtoa kuin todeta, että se on ollut erittäin mielenkiintoinen ja opettavainen prosessi. En edes voinut kuvitella kuinka paljon voisin esimerkiksi editoinnista oppia elokuvan teon aikana. Koska tein työtä käytännössä yksin, eli kuvasin, äänitin sekä käsikirjoitin että ohjasin ja käytännössä editoin koko työn, sain myös nähdäkseni erilaiset puolet elokuvanteosta.

Huomasin osaavani tietyt asiat paremmin kuin toiset. En ollut alkuun luontevimmillani tehdessäni haastatteluita, mutta sen sijaan ohjatessani haastateltavia olin hyvinkin varma haluamastani, kuvakulmia myöten. Editointiprosessin aikana opin hyvin nopeasti katsomaan ja seulomaan haluamani kokonaisuutta hyödyntävät kohdat sekä rytmittämään haastatteluista leikatut pätkät mielestäni lopputuloksen kannalta sopivaan ja loogiseen järjestykseen.

Koska kyseessä on käytännössä ensimmäinen työni dokumenttielokuvan maailmassa, olen erityisen tyytyväinen siihen, että kaikki lopulta onnistui näinkin hyvin. Tämä projekti lisäsi entisestään mielenkiintoani dokumenttielokuvaa kohtaan ja pyrin varmasti jatkossa tekemään niitä lisää, jos minulla vain mitenkään on siihen mahdollisuuksia.

4.2 Mitä minulle selvisi?

Johdannossa esitin itselleni kysymyksiä siitä, miten ihminen muuttuu muuttaessaan hyvin liberaalin ajatusmaailman Suomesta hiukan vähemmän liberaalin ajatusmaailman omaavaan Yhdysvaltoihin.

Kysymyksenasetteluni oli luonnollisestikin hieman harhaanjohtava jo alkujaankin, sillä eihän Yhdysvaltojen kokoinen valtava maa ole mikään yksituumainen monoliitti, jossa kaikki ajattelevat samalla tavoin. Siksikin oli mielestäni hyvä vaihtoehto, että haastateltavani asuvat tavallaan eräänlaisen "konservatiivisuusasteikon" ääripäissä.

Yksi heistä asuu Etelä- Teksasissa, Seabrookin kaupungissa, joka on käytännössä yksi valtavan Houstonin esikaupunkialueita. Houston ja sen ympäristön pienemmät kaupungit ovat eräs uskonnollisimmista ja konservatiivisimmista alueista koko maassa. Tämän vastapainoksi kaksi muuta haastateltavaani asui Kaliforniassa, San Franciscossa, joka puolestaan on tunnettu maailmankuvaltaan erittäin liberaalien ihmisten kaupunkina.

Vastakohtaiset ympäristöt saivat minut pohtimaan, josko niillä olisi vaikutusta suhteellisen samankaltaisesta kulttuuriympäristöstä muuttaneisiin ihmisiin. Haastateltavien kohdalla pystyin tekemään myös erityisen tarkkaa havainnointia, sillä olin tuntenut jokaisen heistä jo kauan ennen kuin he olivat ulkomaille muuttaneet.

Oliko muutoksia ajattelu- tai arvomaailmassa sitten tapahtunut? Minun nähdäkseni ei juurikaan, ei ainakaan kovin suuria. On otettava huomioon, että ihmisen perusarvoja on kovin vaikea enää aikuisiässä muuttaa kovin radikaalisti. Pieniä muutoksia kuitenkin muuttunut ympäristö voi tuoda tullessaan. Haastateltavien kohdalla huomasin kuitenkin, että heidän tapauksissaan kyse oli enemmänkin sopeutumisesta ympäristössä vallitseviin olosuhteisiin, ei niinkään oman ajattelutavan muutoksesta.

Etukäteiset mielipiteeni - ennakkoluuloni - eri alueiden suhteellisesta konservatiivisuudesta vahvistuivat. Teksasin henkinen ilmapiiri oli haastateltavanikin mielestä hyvin erilainen ja huomattavan paljon vanhoillisempi ja konservatiivisempi kuin Euroopassa. Kalifornian ja erityisesti San Franciscon vapaamielinen maine puolestaan ei todellakaan ollut tuulesta temmattu. Haastateltavani mainitsivat San Franciscon olevan ilmapiiriltään itse asiassa joissain asioissa jopa huomattavasti Eurooppaa liberaalimpi.

Kaikki haastateltavat huomioivat kyllä maan valtakunnallisen median erilaisuuden Eurooppalaiseen tiedonvälitykseen. Se oli lähtökohtaisesti erittäin erilaista kuin meillä jo siinä, että maassa on voimakkaasti kahtiajakautunut suhtautuminen tiettyihin arvoihin ja niiden edustajiin. Haastateltavien mielestä tämä näkyi voimakkaasti joka päivä eri medioissa. Ja eroja eri medioiden (välillä konservatiivinen - liberaali) välillä oli valtavan paljon.

Samoin haastateltavieni kohdalla maan eri osien tuntemus oli hyvinkin vajavaista, mikä sinänsä ei ollut ihmeellistä noin suuren maan ollessa kyseessä. Esimerkiksi Kaliforniassa asuvat haastateltavat eivät edes halunneet käydä Teksasissa, jonka he kuvittelivat olevan (ja varmasti heidän katsantokannastaan aivan oikein) liian konservatiivinen paikka ollakseen kiinnostava.

4.3 Millaisia vaikeuksia elokuvan teossa oli?

Ei liene liioittelua sanoa, että suurin ongelma dokumentin teossa oli oma kokemattomuuteni. Huolellisempi ja yksityiskohtaisempi suunnittelu olisi helpottanut urakkaani melkoisen paljon ja varmasti parantanut lopputulosta.

Käsikirjoitus olisi voinut olla huomattavasti tarkempi, erityisesti elokuvassa nähtävien väliosien kuvaamisen suhteen. Nyt, materiaalia oli runsaasti, jopa liiankin kanssa, mutta se oli järjestelemätöntä, kuvattu suunnittelematta etukäteen sen kummemmin. Lopputuloksena oli, että minulta löytyi valtaisa (n. 14,5 h) määrä lyhyitä tai erittäin lyhyitä maisemallisia pätkiä, joita oli käytännössä mahdoton käyttää tähän elokuvaan. Toisaalta, niiden rooli siirtymävaiheen kuvituksena ei vaatinutkaan suuria kuvallisia taideteoksia.

Lopulta hyviä otoksia oli kuitenkin riittävän paljon, jotta sain aikaan haluamani tuloksen, eli visuaalista kuvausta Yhdysvaltojen länsiosista. Mutta jos olisin suunnitellut dokumentin lopullisen rakenteen jo alusta asti valmiiksi, olisin myös voinut suunnitella välikuviksi kuvattavat pätkät jo etukäteen tai viimeistään kuvattaessa ajatella, että tässä on sopivaa kuvamateriaalia niihin. Nyt poimin vain massiivisesta määrästä pätkiä sopivimmat. Tämä vei valtavasti aikaa.

Myös editointi sujui melkoisen hitaasti. Tämä johtui yksinkertaisesti siitä, että koska en ollut aiemmin käyttänyt käyttämäni editointiohjelmaa, kyseessä oli myös sen suhteen oppimisprosessi. Toki nyt osaan editointia tehdä huomattavan paljon paremmin joten olen myös oppinut prosessin aikana valtavasti myös tästä. Osaan käyttää itse asiassa jo useampanakin editointiohjelmaa melkoisella varmuudella ja hyvin, joten jos (ja kun) päädyn uusia dokumentteja tekemään, niin se sujuu varmasti nopeammin tästä eteenpäin.

Editoinnin ongelmat olivat syynä myös koko projektin aikataulun venymiseen. Alkuperäinen suunnitelmani oli saada dokumentti valmiiksi viimeistään huhtikuun 2014 loppuun mennessä, mutta hitaan editointiprosessin takia se valmistui vasta kesäkuun 2014 loppuun mennessä. Tämä ei kuitenkaan ollut mikään merkittävä ongelma.

Haastateltavien suhteen ei onneksi ollut ongelmia. Kaikki suostuivat esiintymään elokuvassa miltei saman tien kun kysyin. Jokainen oli myös erittäin avulias ja kärsivällinen kokemattoman tekijän kanssa.

Kun katsoin valmiin elokuvan, oli jännittävä huomata sen selkeä jakautuminen kahteen osaan. Alkuosa, ja miltei koko ensimmäinen puolisko, on enemmän rennompaa jutustelua ja jopa tarinankerrontaa. Haastateltavani on hyvin rento ja kertoilee asioita vapautuneen

oloisena. Hänen kertomansa asiat ovat helposti lähestyttäviä ja ymmärrettäviä kenelle tahansa kuulijalle. Hän tekee työtä, joka on helppo selittää kenelle vain, vaikka luonnollisesti onkin alallaan huippuosaaja.

Sen sijaan elokuvan toisen puoliskon muodostavat kaksi haastateltavaa ovat erittäin koulutuneita ja tekevät pitkälle erikoistunutta tutkimusta asioiden parissa jotka eivät satunnaiselle katsojalle välttämättä kovin helposti avaudu. En edes ajatellut tätä kuvatessani, johtuen varmastikin omasta tutkijataustastani. Minulle nämä asiat ovat todella luonnollisia, olen elänyt niiden parissa suurimman osan elämäni, mutta sama ei tietenkään koske ihmisiä joilla ei ole alan koulutusta eikä taustaa tutkijana.

Nyt kun katson elokuvaani valmiina, niin huomaan, että minun olisi ehkä pitänyt olla hiukan tarkempana jo kuvatessani haastatteluja. Olisin voinut olla vähemmän yksityiskohtainen joidenkin asioiden kohdalla. Satunnainen katsoja, jolla ei ole tieteellistä koulutusta, voi hetkittäin tuntea olevansa aika hukassa. Toisaalta, en halunnut kovin paljoa keskeyttää haastateltaviani, kun he olivat vauhtiin päässeet. Halusin, että elokuva on enemmän heidän kertomansa tarina, kuin joukko suoria haastattelukysymyksiä ja niiden vastauksia.

Kaiken kaikkiaan, loppujen lopuksi tämä työ syntyi yllättävänkin helposti. Mainituista pienistä vaikeuksista huolimatta, mitään suurempia ongelmia ei vastaan tullut. Kokemus oli erittäin positiivinen kaikin puolin ja saa minut vakavasti harkitsemaan dokumenttielokuvan tekijän uraa.

4.4 Tekisinkö jotain toisin?

Lähdin kuvaamaan dokumenttielokuvaa mielessäni kaksi erillistä vaihtoehtoa sen sisällölle, kuten jo alussa mainitsin. Näin en etenisi seuraavalla kerralla. Valitsisin etukäteen yhden ja pitäytyisin siinä. Tekisin myös paremman ja ennen kaikkea tarkemman käsikirjoituksen, jossa olisin hahmotellut lopullisen elokuvan huomattavasti tarkemmin kuin nyt. Nyt tein vain ylimalkaisen käsikirjoituksen, joka eli voimakkaasti elokuvaa tehdessä. Luotin ehkä turhankin paljon improvisaatioon. Tässä näkyi kokemattomuuteni elokuvantekijänä.

Olisin myös ehkä kuvannut haastattelut useammassa osiossa saadakseni hiukan vaihtelevaa haastatteluympäristöihin. Tosin aikarajoite olisi tätä rajoittanut jonkin verran, kaikilla haastateltavilla ei olisi ollut aikaa useampiin kuvaussessioihin.

Yksi seikka, jonka tekisin varmasti toisin, olisi värvätä mukaan erillinen äänittäjä ja/tai kuvaaja. Työtä helpottaisi kummasti, kun voisi keskittyä kokonaan haastateltaviin ilman, että

koko ajan täytyy tarkkailla kuvauksen teknistä onnistumista. Huomion liiallinen hajauttaminen ei ole hyvä asia tässäkään prosessissa.

5. Lähteet

Directors Directory. British Film Council (2014).

<http://film.britishcouncil.org/nick-broomfield>

Dawson, J. Dziga Vertov. Senses of Cinema (2003).

<http://sensesofcinema.com/2003/great-directors/vertov/>

Elonet. Perkele! Kuvia Suomesta. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti. (2013)

<http://www.elonet.fi/fi/elokuva/1528871>

Fisher, B. A Chronicler of Culture The Continuing Career of Frederick Wiseman. Documentary.org (2006).

<http://www.documentary.org/content/chronicler-culture-continuing-career-frederick-wiseman>

Haapavaara, H. Suomikuvan pioneerit. Optio nro. 8 s. 34-41 (2011).

http://www.ahosoldan.com/images/Aho___Soldan_1_.pdf

Heikkilä, E & Koikkalainen, S. Finns Abroad. Migration studies C 21. Siirtolaisuusinstituutti (2011):

http://www.migrationinstitute.fi/files/finns_abroad_c21.pdf

Hytönen, J. Totuus ei löydy kameraa heiluttamalla. Filmihullu 1 (1999).

www.kaapeli.fi/~filmihul/99_1_art2.html

Jerrman, J. Aho & Soldan. Kone- ja kansallisromantiikan isät. Kamera nro. 6-7 (2011).

www.ahosoldan.com/images/Kamera-lehti_6-7_2011_Aho-Soldan.pdf

Jonkka, M. Arto Halonen: Meidän ahneutemme tähden. Maailman kuvalehti 10 (2008).

<http://www.maailmankuvalehti.fi/node/581>

Kero, R. Suureen länteen : Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan (Jyväskylä 1996, 307 s., ISBN 951-9266-51-8)

Koikkalainen, S. & Suikkanen, A. (toim.). Siirtymät ja kansalaisuus liikkuvassa maailmassa. Web reports 74. Siirtolaisuusinstituutti (2012):

http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/webreport/webreport_074.pdf

Korkiasaari, J. Suomalaiset maailmalla. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajoista tähän päivään. Siirtolaisuusinstituutti (1989).

Korkiasaari J. Suomalaiset maailmalla. Siirtolaisuusinstituutti (2003).

http://maine.utu.fi/articles/003_Korkiasaari.pdf

Media Resources Center. Chronology of Documentary History. University of Berkeley (2011).

<http://www.lib.berkeley.edu/MRC/docexhibit/docuchron.htm>

Pilard, P. Frederick Wiseman, Chronicler of the Western World. La Sept/Arte (2012).

Käännös: <http://www.zipporah.com/wiseman>

Pöppönen, M. Laulu koti-ikävästä voitti Göteborgissa. Helsingin sanomat 2.2. (2013).

<http://www.hs.fi/kulttuuri/a1305644541777>

Scott, A.O. Who maimed the Economy, and How. "Inside Job" review. New York Times, October 7. (2010).

<http://www.nytimes.com/2010/10/08/movies/08inside.html>

Siirtolaisuusinstituutti: Siirtolaisuus Australiaan, Kanadaan ja Yhdysvaltoihin 1900-2010. Siirtolaisuusinstituutti (2010):

http://www.migrationinstitute.fi/fi/tietopalvelut/tilastot/#quickset-fi_tietopalvelut_tilastot=4

Tirronen, L. Mika Ronkainen ja Laulu koti-ikävästä. Film-o-holic.com 5.4. (2013).

<http://www.film-o-holic.com/haastattelut/mika-ronkainen-laulu-koti-ikavasta/>

Myers, D. California futures. Boom: a journal of California, vol 2. s. 37-54. University of California (2012).

http://www.usc.edu/schools/price/research/popdynamics/pdf/2012_Myers_CaliforniaFutures_Boom.pdf

Ulkoasiainministeriö. Suomi ja Yhdysvallat. (2014):

<http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=18024&contentlan=1&culture=fi-FI>

von Bagh, P. Hetkelmiä. Todellinen Helsinki löytyy vain valkokankaalta. Helsinki-info. Juhlanumero - Helsinki 450 vuotta (2000).

<http://misc.oranse.net/hki450.pdf>

von Bagh, P. Vuosisadan tarina - dokumenttielokuvan historia. Teos (2007).